17 รสช. ประเทศข้าฯ ใครอย่าแตะ

ชาติชายในฐานะนายกฯ คนใหม่สร้างบรรยากาศครึกครื้นในแวดวงการเมือง ไม่ใช่แค่ว่าเขาวางมาดซิ่งมอเตอร์ไซค์กับติดป้ายเพลย์บอยพูดเล่นหัวสองแง่สามง่ามกับพ่อค้าแม่ค้าริมถนนเท่านั้น การรุ่งพุ่งแรงของเขาบ่งบอกว่าการบริหารประเทศตามสไตล์ของเปรมนั้นล้าสมัยไปเสียแล้ว สงครามเย็นจบสิ้นแล้วและถึงเวลาสำหรับการผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านและหมดยุคของรัฐที่มุ่งเน้นความมั่นคงแห่งชาติแบบนิยมเจ้า ขณะที่ภูมิพลแต่งตั้งเปรมเป็นองคมนตรีอย่างแสดงเจตนาชัดเจน ชาติชายก็แทนที่เทคโนแคร็ทสายเปรม-วังด้วยคนของตัวเอง ที่ปรึกษาของเขาก็ประกอบด้วยบรรดาคนที่ลับคมการเมืองมากับขบวนปฏิปักษ์ฝ่ายขวาของทศวรรษ 2513 ซึ่งรวมไกรศักดิ์ลูกชายของเขาที่เคยมีสัมพันธ์กับพคท.และสุขุมพันธ์นักวิจารณ์ระบอบเปรมด้วย รัฐบาลชาติชายถึงกับเปลี่ยน “ชุดพระราชทาน” ของเปรมมาเป็นสูทอิตาเลียนกับไทของดีไซเนอร์ ทั้งหมดนี้หมายความว่าภูมิพลกับวัฒนธรรมเจ้าไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับพวกเขา รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตอนนี้เป็นคู่แข่งบารมีกับวัง

ชาติชายรับอานิสงส์ทางเศรษฐกิจที่(ต้องขอบคุณการปรับระบบเงินตราของโลกและเม็ดเงินลงทุนจากเอเชียตะวันออกที่เป็นผลตามมา)เติบโตอย่างแข็งแกร่งในช่วงนั้น อุปสรรคต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างโครงสร้างพื้นฐานกับทรัพยากรบุคคลได้รับการจัดการด้วยแนวทางใหม่ๆ อย่างเช่นการเพิ่มการแข่งขันและการแปรรูป ตลอดจนการตัดสินใจอย่างฉับไวต่อโครงการใหญ่โตต่างๆ ที่ถูกหน่วงช้าในระบบราชการในยุคเปรม

ภาวะฟองสบู่สร้างความร่ำรวยแก่คนไทยจำนวนมากและกระทั่งส่งผลบุญแก่ชนบทโดยทั่วไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สำหรับหลายคนนี่คือการตอกย้ำความชอบธรรมของการมีนายกฯ มาจากการเลือกตั้ง แต่ว่าชาติชายก็อยู่ในภาวะขี่หลังเสือหลายตัวไม่ต่างจากเปรม ทหารที่ทะเยอทะยานอย่างชวลิตหรือจปร.5 อย่างสุจินดา คราประยูรกับอิสระพงษ์ หนุนภักดีก็กำลังคิดหาหนทางขึ้นมาผงาดทางการเมืองอยู่ ชาติชายพยายามประคองตัวอยู่ในอำนาจด้วยการทำให้ทุกๆ ฝ่ายพอใจกับส่วนแบ่งจากชิ้นเนื้อที่ใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ เปรมก็เคยทำอย่างเดียวกัน แต่ชาติชายเขยิบมันสูงขึ้นไปอีกขั้น และรัฐบาลเน่าๆ ของเขาก็ได้รับสมญาอย่างสมควรว่า “บุฟเฟต์แคบิเน็ท” มันตอกย้ำทุกสิ่งที่ภูมิพลได้พร่ำพูดมาตลอดเรื่องนักการเมืองโกงกิน และมันก็ปูทางไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง

ชาติชายไม่ได้ต่อต้านกษตริย์ เขายอมรับบทบาทในเชิงพิธีกรรมของกษัตริย์ และด้วยเคยเป็นนักการทูตที่เจนีวามาก่อนเป็นเวลาหลายปี เขากับภรรยาเคยทำหน้าที่ดูแลครอบครัวนี้อยู่เป็นประจำ แต่ทั้งเขาหรือรัฐมนตรีต่างไม่คิดว่าจำเป็นที่จะต้องทำงานร่วมกับภูมิพลอย่างใกล้ชิดอย่างที่เปรมทำ อีกทั้งด้วยความเป็นพ่อค้านักธุรกิจและนักการเมือง พวกเขาไม่เคยได้สุงสิงกับวังแบบพวกนายพล

ขณะที่ยังคงรองรับโครงการและพิธีกรรมต่างๆ ของภูมิพลอยู่ ชาติชายพยายามที่จะรื้อถอนจักรกลที่ภูมิพลกับเปรมช่วยกันประกอบสร้างกันขึ้นมา บรรดาคนโปรดของพวกเขาในรัฐบาลกับราชการถูกสับเปลี่ยนโยกย้ายออกไป ชาติชายยังเก็บสิทธิ เศวตศิลารัฐมนตรีต่างประเทศของเปรมเอาไว้สองปี แต่ในที่สุดก็บีบให้เขาออกไป แล้วภูมิพลก็ตั้งสิทธิเป็นองคมนตรีชนิดแบไต๋ให้เห็นกันเลย บริวารลิ่วล้อของระบอบเปรม-วังที่อยู่ตามสำนักวางแผนของรัฐ การบินไทยและธนาคารแห่งชาติก็ถูกโยกย้ายออกไป บอร์ดกฟผ.ที่มีองคมนตรีนั่งอยู่ถึงสองคนก็ถูกโละออกทั้งชุด รัฐบาลชาติชายริเริ่มโครงการพัฒนาตามดำริของตัวเองโดยไม่มีวังหรือกองทัพมาเกี่ยวข้อง "โครงการอีสานเขียว" ถูกแทนที่ด้วยนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า นักการเมืองกับรัฐบาลพลเรือนกำลังจะเอาหน้าจากงานพัฒนา

นอกจากนี้ยังมีเรื่องปลีกย่อยที่สร้างความระคายเคืองแก่เท้าของภูมิพลด้วยเช่นกัน ต้นปี 2532 คณะรัฐมนตรีต้องยอมต่อเสียงของสส.หัวเสรีรุ่นหลัง ปฏิเสธการเคลื่อนไหวจากวัง-กองทัพที่จะคืนทรัพย์สินแก่ถนอมที่ถูกยึดไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 จากนั้นคณะรัฐมนตรียังได้อนุมัติงบประมาณสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาที่ถูกดองมาเนิ่นนานอีกด้วย เมื่อฝ่ายอนุรักษ์นิยมเริ่มไม่พอใจ สุจินดาขุนพลคนใหม่ก็ส่งเสียงคัดค้านข่มขู่ออกมาดังๆ

แล้วยังมีปัญหาขบเหลี่ยมกันในเชิงธุรกิจอีก นักธุรกิจพวกพ้องของชาติชายอย่างเช่น ประชัย เลี่ยวไพรัตน์จากกลุ่มทีพีไอได้รับอนุญาตให้เฉือนแบ่งชิ้นเนื้อจากเครือซีเมนต์ไทยของสำนักงานทรัพย์สินฯ ในตลาดวัสดุก่อสร้างกับปิโตรเคมี ประชัยซึ่งเป็นผู้ผลิตปิโตรเคมีรายแรกของประเทศ ไม่พอใจที่เครือซีเมนต์ไทยได้เข้ามาทำลายการผูกขาดของเขาไปก่อนหน้านี้ เขาเกลี้ยกล่อมรัฐบาลชาติชายอนุญาตให้เขาผลิตปูนซีเมนต์ และทำการช่วงชิงลูกค้าของเครือซีเมนต์อย่างดุเดือด และเขายังได้สิทธิพิเศษเหนือเครือซีเมนต์ในการลงทุนทางปิโตรเคมีใหม่ๆ อีกด้วย ในทำนองเดียวกันบริษัทอื่นๆ ก็ได้รับโอกาสที่ดีกว่าเครือซีเมนต์ในการลงทุนอุตสาหกรรมเหล็กและโทรคมนาคม บางครั้งชาติชายก็ไม่เหลือบแลผลประโยชน์ของวัง รัฐบาลของเขาสนับสนุนโครงการขนส่งมวลชนที่เรียกว่า โฮปเวลล์ ซึ่งเป็นทางรถไฟยกระดับวิ่งผ่านสวนจิตรลดากับสถานที่สำคัญๆ ของพวกเจ้า อันจะเป็นการล่วงล้ำความศักดิ์สิทธิ์ วังถือเป็นการลบหลู่และบริวารในระบบราชการก็ปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับโฮปเวลล์[1]

รัฐบาลชาติชายยังปฏิเสธบทบาทครอบงำเชิงสังคมการเมืองของกองทัพอีกด้วย ชาติชายพยายามลดอำนาจของวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งซึ่งยังคงเต็มไปด้วยทหาร ตำรวจและข้าราชการหัวอนุรักษ์ แม้ว่าจะไม่สามารถลดจำนวนวุฒิสมาชิกลงได้ แต่ชาติชายก็ต้องการให้ประธานรัฐสภามาจากสส. ไม่ใช่จากวุฒิสภาอย่างที่

---

[1] ด้วยปัญหามากมายรวมทั้งปัญหาการเงินและการแทรกแซงระบบราชการ โครงการนี้ก็ถูกยกเลิกไปในที่สุด

เป็นอยู่ เนื่องจากประธานรัฐสภาเป็นผู้เสนอชื่อนายกฯ แก่กษัตริย์ บทบาทสำคัญนี้จึงจะเปลี่ยนจากมือของอำนาจเก่ามายังนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง

หลังจากการโปรโมทอย่างหนักตลอดระยะเวลาแปดปีของเปรม ภาพพจน์ส่วนตัวของภูมิพลมีความอยู่ยงคงกระพันต่อเรื่องทั้งหมดนี้ แต่มันรู้สึกเหมือนเป็นจุดเริ่มต้นของจุดจบของยุคหนึ่ง ภูมิพลและภรรยากล่าวปราศรัยเตือนความจำผู้คนถึงงานและความสำเร็จต่างๆ ที่ทั้งสองได้กระทำมา สิ่งที่พวกเขาได้ทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลมหาประชาราษฎร์ ภูมิพลได้รางวัลมากกว่าสิริกิติ์ เช่น รางวัลแม็กไซไซในปี 2531 ในปี 2533 มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ดตั้งชื่อจตุรัสแห่งหนึ่งในเมืองตามชื่อเขา และในปี 2532 เมื่อเจ้าชายฟรานซ์-โจเซฟที่สองแห่งลิคเทนสไตน์เสียชีวิต ภูมิพลก็กลายเป็นกษัตริย์ที่นั่งบัลลังก์นานที่สุดที่ยังมีชีวิตอยู่ของโลก ส่วนญาณสังวรพี่เลี้ยงทางจิตวิญญาณของเขาก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสังฆราชในปี 2532 อันเป็นจุดหมายปลายทางบนเส้นทางที่กำหนดนับแต่เขาเริ่มทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับภูมิพลในปี 2498

การอาเศียรวาทสดุดีภูมิพลที่เป็นวัตถุก็ดำเนินไปเช่นกัน วัดญาณสังวรารามที่ชลบุรีมีการพัฒนาขยับขยายอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลสร้างสวนสาธารณะแห่งใหม่ขนาดใหญ่โตในกรุงเทพฯ คือสวนหลวงร.9 โดยมีอาคารแสดงนิทรรศการโครงการของภูมิพล ถนนสายใหม่ถูกเรียกว่าพระรามเก้า บึงที่อยู่บริเวณนั้นบนที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ ก็กลายเป็นบึงพระรามเก้า ภูมิพลสั่งให้พัฒนาที่ดินแถบนั้นเป็นชุมชนรอบๆ วัดและโรงเรียนที่ตั้งชื่อตามตัวเขา เลขานุการของญาณสังวรกลายเป็นเจ้าอาวาสของวัดนั้น

อนุสาวรีย์ทำนองนี้อีกแห่งหนึ่งคือสถานปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่ของสังวาลย์ที่สร้างโดยกองทัพบนดอยตุงจังหวัดเชียงราย ดอยตุงกลายเป็นอนุสรณ์แห่งความใส่ใจของครอบครัวมหิดลที่มีต่อชาวเขาและสภาพแวดล้อม และการพัฒนาสหกรณ์ในอุดมคติของภูมิพล พื้นที่ภูเขาและหุบเขาราว 92,500 ไร่ถูกผนวกเข้าไปในอนุสาวรีย์นี้ด้วย แม้ว่าพื้นที่นั้นจะเป็นที่ทำกินของชาวเขา 27 หมู่บ้านอยู่แล้วก็ตาม ซึ่งจำนวนมากอยู่อาศัยมาเป็นเวลาหลายชั่วคน แต่ไม่มีใครมีเอกสารสิทธิในผืนดิน และน้อยคนมีสัญชาติไทย พวกเขาเป็นจำเลยในการตัดไม้ทำลายป่า ทำการเกษตรเลื่อนลอย และปลูกฝิ่น อันที่จริงจำนวนมากได้ลงหลักปักฐานอย่างถาวรมาก่อน ปลูกพืชผักยังชีพและขายส่วนเกินยังตลาดใกล้เคียง

ด้วยงบประมาณรัฐบาลและวัง ดอยตุงถูกเปลี่ยนเป็นไร่นาและชุมชนสหกรณ์ขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยมูลนิธิของสังวาลย์ มีสวนป่า สวนผลไม้และพืชเศรษฐกิจจำพวกผักและดอกไม้ ชาวเขาที่เป็นลูกจ้างพอใจกับโรงเรียน การสาธารณสุขและรายได้ที่ดีขึ้น ผลผลิตของพวกเขาได้รับการทำตลาดภายใต้ยี่ห้อโครงการพระราชดำริ พวกเขาสวมชุดม่อฮ่อมใหม่สดใสเก็บเกี่ยวผลผลิตในไร่สวน และยังทำหน้าที่เป็นไกด์นำนักท่องเที่ยวชมดอยตุง คอยอธิบายสรรเสริญเยินยอว่าสังวาลย์กับลูกชายปกปักรักษาพื้นที่กับพวกเขาที่อยู่อาศัยแถบนั้นจากพวกเขาเองมาได้อย่างไร ในช่วงเวลาหลายปี โครงการขยายใหญ่โตขึ้นเป็นสี่เท่าครอบคลุมเทือกเขาและหุบเขารายรอบทั้งหมด เหมือนศักดินาสมัยเก่า ในปี 2533 กองทัพบูชาสังวาลย์ด้วยการประกาศ

จะปลูกต้นไม้ 90 ล้านต้นทั่วประเทศ ยกให้เธอเป็นผู้ปกปักรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศที่เธอแทบไม่ได้อยู่เลยก่อนหน้านั้น

ภูมิพลปรับทีมงานเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนย้ายอำนาจไปสู่ผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง เขาให้เปรมทำหน้าที่ประธานองคมนตรีแทนสัญญา ธรรมศักดิ์ที่แก่ชรา พร้อมกันนั้น เขาก็ตั้งเปรมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส เทียบชั้นปรีดีที่ได้รับฐานะนี้ภายหลังสงคราม(ปี 2488 สมัยร.8) ทำให้เปรมยังเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่ได้ หลังจากนั้นสองสามปี ภูมิพลก็ตั้งสิทธิ เศวตศิลากับพิจิตร กุลละวนิชย์ ซึ่งต่างเป็นบริวารของเปรมทั้งคู่เป็นองคมนตรี เมื่อรวมกับอดีตรัฐมนตรีอีกคนหนึ่งของเปรมคือ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินฯ และองคมนตรีใหม่อีกคนคือ อัศนีย์ ปราโมช ลูกชายของเสนีย์ พวกเขาเป็นทีมงานหลักที่คอยปกป้องระบอบภูมิพลจากกระฎุมพีชาติชาย

ทีมนี้รับหน้าที่ตระเตรียมลูกๆ ของภูมิพลให้พร้อมสำหรับการเปลี่ยนผ่าน พวกเขาออกแรงพยายามใหม่อีกรอบกับการปั้นแต่งวชิราลงกรณ์ให้เป็นกษัตริย์คนต่อไป จัดแจงการปฏิบัติภารกิจและการไปเยือนต่างประเทศเพื่อกระทบไหล่บรรดาผู้นำโลก เขาเป็นตัวแทนประเทศไทยในงานศพจักรพรรดิฮิโรฮิโตที่โตเกียวในเดือนกุมภาพันธ์ 2532 ส่วนหนึ่งเป็นการสมานแผลจากการเยือนครั้งก่อนหน้านั้น 17 เดือน ในประเทศไทยวชิราลงกรณ์ออกงานแทนพ่อมากขึ้น ในช่วง 2531-32 เขาเป็นผู้มอบพระพุทธรูปของภูมิพลเพื่อให้ไปประจำจังหวัดต่างๆ 31 จังหวัด ปัญหาครอบครัวของเขาดูจะผ่อนลง สุจาริณีได้รับการยอมรับอย่างเสียมิได้ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคม ลูกๆ ของเธอเข้าเรียนที่โรงเรียนจิตรลดา เข้าไปอยู่ในแวดวงชาววังอย่างเปิดเผย ฐานะความเป็นเจ้าของพวกเขาได้รับการตอกย้ำเมื่อรัฐบาลสร้างโรงเรียนประถมตั้งชื่อตามพวกเขา

วชิราลงกรณ์ดูอยู่ในร่องในรอยดีเมื่อเขาตกลงที่จะไปเข้าเรียนที่ Royal College of Defence Studies ที่น่าเชื่อถือของอังกฤษในปี 2533 หลักสูตรนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขยับขยายโลกทัศน์แก่บรรดาผู้ที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองและการทหาร พวกเขาจะได้ศึกษาการเมือง เศรษฐกิจและประเด็นความมั่นคงระดับโลกจากสุดยอดผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก ฝ่ายอังกฤษพยายามเป็นพิเศษที่จะทำให้เขาตามทันเพื่อนร่วมชั้นอื่นๆ ที่สติปัญญาดีกว่า แต่ไม่นานเขาก็เริ่มรวน ไม่ยอมทำการบ้าน สิ่งต่างๆ เลวร้ายลงเมื่อเขาเชื้อเชิญเพื่อนหลายคนมาเยือนไทยในช่วงวันหยุดกลางปี เขาของขึ้นเมื่อเพื่อนๆ ยังคงเรียกเขาด้วยชื่อจริง (ตามที่ปฏิบัติในโรงเรียน) ไม่ได้ปฏิบัติต่อเขาในฐานะว่าที่กษัตริย์ ส่วนพวกเขาก็ว่ากันว่าถึงกับบื้อไปเลยเมื่อเขาจัดหาผู้หญิงมาให้เป็นส่วนหนึ่งของความบันเทิง

ในช่วงครึ่งปีหลังในโรงเรียน บรรดานักศึกษาแบ่งกลุ่มเดินทางไปศึกษาประเทศต่างๆ โดยได้รับการรับรองจากกองทัพของแต่ละประเทศ กลุ่มหนึ่งเดินทางมาไทยและพบว่าวชิราลงกรณ์ยังคงอารมณ์ค้างจากการ

การมาเยือนครั้งก่อน คราวนี้แผนการเดินทางและที่พักของพวกเขาถูกลดชั้นลงโดยไม่มีการบอกกล่าวล่วงหน้า ในตอนท้ายของการเดินทาง งานเลี้ยงรับรองที่สถานทูตอังกฤษเป็นเจ้าภาพถูกคว่ำบาตรโดยทหารระดับสูงของไทย วชิราลงกรณ์สั่งให้พวกเขาไม่ต้องมา[2] ถึงกระนั้น วชิราลงกรณ์ก็กลับบ้านในปลายปี 2533 ในฐานะอนาคตผู้นำที่น่าจะมีวุฒิภาวะและมีความรู้มากกว่าเดิม เขาได้รับรางวัลตามธรรมเนียม ในวันเกิดของแม่ของเขาในเดือนสิงหาคมปี 2534 อันเป็นวันแม่แห่งชาติ ภูมิพลลดฐานะของโสมสวลีจาก “พระวรชายา(royal consort)” เป็น “พระวรราชาทินัดดามาตุ” แปลว่าแม่ของหลานของกษัตริย์

น้องสาวสองคนของเขาก็ได้รับการปรับปรุงภาพพจน์ด้วยเช่นกัน สิรินธรเป็นเจ้าที่ทำงานหนัก เป็นทูตเยือนต่างประเทศและออกงานเล็กๆ น้อยๆ แทนพ่อ โดยไม่ไปบดบังรัศมีของพี่ชาย เธอยิ่งมายิ่งอ้วน และยิ่งเฮฮา ยังคงได้รับความนิยมอย่างสูง กระทั่งในลาว ที่เธอไปเยือนเมื่อต้นปี 2533 สำหรับการเดินทางไปเยือนต่างประเทศแต่ละครั้ง เธอจะตีพิมพ์หนังสือจดบันทึกและลายเส้นน่ารักๆ ของเธออยู่ทุกครั้งไป เพื่อขายระดมทุนให้กับการกุศลของเธอและเพื่อสร้างความนิยม

ส่วนจุฬาภรณ์นั้นกลับยังไม่เข้าที่เข้าทางดีนัก พ่อแม่ของเธอปลุกปั้นให้เธอเป็นนักวิทยาศาสตร์ประจำครอบครัวและต้องการให้เธอได้รับการยอมรับในระดับสากล ปลายทศวรรษ 2523 พวกเขาถึงกับออกปากขอให้กษัตริย์คาร์ล กุสตาฟแห่งสวีเดนในระหว่างการมาพักผ่อนในไทยเป็นการส่วนตัว จัดการให้จุฬาภรณ์ได้รับรางวัลโนเบล พวกเขาต่างแปลกใจและผิดหวังที่ได้รับคำตอบว่ากษัตริย์สวีเดนไม่มีอำนาจที่จะทำเช่นนั้นได้

ในปี 2532 จุฬาภรณ์พูดถึงปัญหาเอดส์ที่กำลังแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วในประเทศไทย ที่เปรมได้ปฏิเสธที่จะยอมรับก่อนหน้านั้น มันทำให้เธอได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทูตสันถวะไมตรีขององค์การอนามัยโลกในการรณรงค์ต่อสู้เรื่องโรคเอดส์ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระหว่างประเทศเรื่องเอดส์ที่จะมีขึ้นที่กรุงเทพฯ ในปลายปี 2533 เธอเริ่มที่จะก่อร่างภาพพจน์ด้านมนุษยธรรมในระดับนานาชาติสำหรับตัวเธอเองและครอบครัว ในทำนองเดียวกับเจ้าหญิงไดอานา ที่ได้ร่วมรณรงค์เรื่องโรคเอดส์เช่นกัน แต่จุฬาภรณ์ก็ไปไม่รอด อย่างแรกเธอทำใจไม่ได้กับบทกอดผู้ป่วยเอดส์ จากนั้นองค์การอนามัยโลกก็ถอนการสนับสนุนจากการประชุมที่กรุงเทพฯ เพราะไทยปฏิเสธไม่ยอมให้ผู้ป่วยเอดส์เข้าประเทศ[3] ทำให้จุฬาภรณ์ต้องลาออกจากตำแหน่งทูตขององค์การอนามัยโลกและถอนตัวจากสาธารณะอีกครั้งหนึ่ง

---

[2] สัมภาษณ์พิเศษเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษ, 2538.

[3] ดู *Nation*, December 15, 1990.

หากบารมีของวังไม่ได้เพิ่มพูนด้วยกิจกรรมต่างๆ ของลูกๆ ของภูมิพลแล้วล่ะก็ การเงินของวังก็ยังแข็งแกร่งขึ้นอักโข ด้วยเศรษฐกิจของประเทศเติบโตถึงสิบกว่าเปอร์เซ็นต์ต่อปี และตลาดหุ้นไทยก็คึกคักติดอันดับโลก ทรัพย์สินและรายได้ของวังก็เติบโตอย่างก้าวกระโดด ตลาดอสังหาริมทรัพย์ที่เฟื่องฟูทำให้เครือซีเมนต์ต้องเร่งการผลิตวัสดุก่อสร้างเต็มกำลังเป็นเวลาหลายปี และมูลค่าอสังหาริมทรัพย์ที่สำนักงานทรัพย์สินฯ กับครอบครัวภูมิพลเป็นเจ้าของก็ถีบตัวสูงขึ้น

จิรายุผู้จัดการการเงินของวังโหมเร่งการลงทุน ทั้งลงทุนเองและปล่อยเช่าอสังหาริมทรัพย์แก่นักธุรกิจ ทรัพย์สินของสำนักงานทรัพย์สินฯ ขยายครอบคลุมตั้งแต่ร้านอาหารเล็กๆ ไปจนถึงคอนโดมิเนียมหรู ห้างสรรพสินค้า โรงแรมและอาคารสำนักงาน โครงการที่ทะเยอทะยานที่สุดโครงการหนึ่งของครอบครัวภูมิพลคือการปล่อยเช่าที่ดิน 35 ไร่ใจกลางกรุงเทพฯ แก่ตระกูลเตชะไพบูลย์ เจ้าของธุรกิจธนาคารเชื้อสายจีนอันเก่าแก่ ที่วางแผนจะสร้างคอมเพล็กซ์ที่มีทั้งโรงแรม สำนักงานและห้างสรรพสินค้ามูลค่าหลายพันล้านเหรียญสหรัฐฯ ที่จะมหึมากว่าทุกสิ่งในเอเชีย นั่นคือเวิร์ลด์เทรดเซ็นเตอร์ วังไม่นำพากับผลงานของตระกูลเตชะไพบูลย์ที่ทำธนาคารล้มไปสองแห่งเมื่อไม่กี่ปีก่อนหน้านั้น และอีกหลายปีถัดมาวังก็เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการที่เตชะไพบูลย์ประสบความล้มเหลวและจำต้องปล่อยทรัพย์สินนั้นหลุดจากมือ

สัญญาเช่าทรัพย์สินใหม่ๆ เพิ่มรายได้ให้สำนักงานทรัพย์สินฯ หลายสิบล้านเหรียญสหรัฐฯ ต่อปี ในขณะเดียวกันก็สร้างธุรกิจจำนวนมากแก่ธนาคารไทยพาณิชย์ที่อยู่ในการควบคุมของสำนักงานทรัพย์สินฯ เอง ตลอดจนบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ต่างๆ ที่ชมชอบธุรกิจใดๆ ก็ตามที่สำนักงานทรัพย์สินฯ มีเอี่ยวอยู่ด้วย นอกจากนี้ บรรดาบริษัทในเครือซีเมนต์ไทยทั้งบริษัทลูกและร่วมทุนราว 35 บริษัท กับบริษัทของสำนักงานทรัพย์สินฯ อีกกว่ายี่สิบบริษัทที่มีตั้งแต่ธุรกิจการเกษตร, ประกันภัย, โรงแรมจนถึงอุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงานให้เงินปันผลแก่วังและครอบครัวมหิดลมากถึง 30-40 ล้านเหรียญในปี 2533 โดยไม่ต้องเสียภาษี เฉพาะบริษัทที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ของครอบครัวมหิดลก็มีมูลค่ามากกว่าหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ แล้ว

วังใช้รายได้ส่วนหนึ่งที่มากพอสมควรไปกับการสยายปีกของตนในระบบเศรษฐกิจ นักลงทุนต่างชาติพากันเข้าแถวหน้าประตูห้องของจิรายุเพื่อเสนอการร่วมทุนทำธุรกิจ จิรายุเลือกที่จะเป็นผู้ถือหุ้นน้อยในบริษัทอย่างเช่น Minebea ผู้ผลิตอุปกรณ์อิเลกโทรนิคส์ของญี่ปุ่น Toshiba ในการผลิตหลอดภาพโทรทัศน์ และ Michelin ผลิตยางรถยนต์ จิรายุบอกว่าสำนักงานทรัพย์สินฯ ไม่ต้องการถูกมองว่าแข่งขันกับทุนเอกชน และในโครงการสำคัญๆ เช่นโครงสร้างพื้นฐาน สำนักงานทรัพย์สินฯ สามารถเป็น “สะพานเชื่อมชั้นดีระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน”[4] ครอบครัวมหิดลลงทุนเป็นการส่วนตัวในตลาดหุ้นไทยไม่ต่างจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงไทยจำนวนมาก กระทั่งภูมิพลก็เล่นหุ้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความใคร่รู้มากกว่าการแสวงหาผลกำไร

---

4 ผู้เขียนสัมภาษณ์จิรายุ, 11 กันยายน 2535.

ผู้บริหารธุรกิจเอกชนรายหนึ่งโอดครวญเป็นการส่วนตัวเมื่อได้ยินข่าวว่าภูมิพลซื้อหุ้นบริษัทเขาไป 500 หุ้น เขารู้สึกว่ามันหมายถึงแรงกดดันอันไม่พึงประสงค์ที่จะต้องแสดงว่าบริษัทนี้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม

เศรษฐกิจเบ่งบานทำให้เงินไหลเข้าสู่งานการกุศลของครอบครัวภูมิพลมากขึ้นเช่นกัน มันกลายเป็นความได้เปรียบเมื่อรัฐบาลชาติชายสะดุด ทำให้ภูมิพลสามารถฉวยยึดคืนฐานที่มั่นทางศีลธรรมและตอกย้ำข้อคิดเห็นของเขาที่ว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนั้นสิ้นหวัง วโรกาสนี้มาถึงเมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติหลายต่อหลายครั้ง โดยครั้งแรกเกิดเพียงไม่กี่เดือนหลังจากชาติชายเป็นนายกฯ ปลายเดือนพฤศจิกายน 2531 พายุถล่มภาคใต้ก่อให้เกิดอุทกภัยและคร่าชีวิตผู้คนไปนับร้อย ขณะที่รัฐบาลและกองทัพพยายามให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ของภูมิพลก็ได้รับความสนใจและได้หน้าไปมากกว่า

ต้นเดือนพฤศจิกายน 2532 ภาคใต้โดนไต้ฝุ่นเกย์ซ้ำเข้าไปอีก คราวนี้คนตายไปประมาณ 450 คน ชาติชายดูเบาภัยพิบัติครั้งนี้ด้วยได้รับข้อมูลไม่ถูกต้อง ก่อนที่เขาจะทันได้กลับตัวกลับลำทัน ภูมิพลก็เรียกเขาเข้าวังไปตำหนิตาม(ความเข้าใจของคนทั่วไป) มันแสดงให้เห็นว่าภูมิพลเฝ้าดูแลพสกนิกร แต่นักการเมืองไม่อีกครั้งแขนขาของวังที่มีน้ำเลี้ยงอุดมได้ทุ่มกำลังบรรเทาทุกข์และได้หน้าไปเกือบทั้งหมด แม้ว่ารัฐบาลจะทุ่มเทสรรพกำลังมากกว่าก็ตาม จุฬาภรณ์ปฏิบัติตามตำราของพ่อหน้าหนึ่ง ด้วยการให้มูลนิธิจุฬาภรณ์ช่วยทำการฟื้นฟูหมู่บ้าน การเลี้ยงสัตว์และการประมงในรูปแบบสหกรณ์ โรงเรียนจำนวนมากถูกเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนจุฬาภรณ์[5]

งานของวังก็ใช่ว่าจะราบลื่นดุจไหมไร้สะดุด ความหนักหนาของภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าอย่างกว้างขวางในบริเวณเทือกเขาทางภาคใต้ นักสิ่งแวดล้อมรณรงค์ให้ปิดป่า พวกเขาถือว่าเนื่องจากว่าคนจนเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมากที่สุด ภูมิพลจึงจะต้องเห็นด้วยกับพวกเขาถึงความจำเป็นในการปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด ภูมิพลตกอยู่ในสถานการณ์ลำบาก ซึ่งเขายอมรับเอง เขาเห็นด้วยเรื่องปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า แต่เขาสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อการพัฒนา ซึ่งได้รับการต่อต้านจากกลุ่มพวกเดียวกันที่ต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า พวกเขาคัดค้านเขื่อนน้ำโจนเป็นผลสำเร็จเมื่อสองปีก่อนหน้านั้น ภูมิพลใช้การปราศรัยงานวันเกิดประจำปี 2532 แสดงจุดยืนของเขา นั่นคือ เขาป้ายสีนักสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นว่าต่อต้านผลประโยชน์ของส่วนรวม[6]

เขาแสดงธรรมถึงความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของเขาที่เหนือกว่าใครๆ อธิบายปรากฏการณ์เรือนกระจกกับปัญหาโลกร้อน แล้วเขาก็ชี้ว่าโรงไฟฟ้าถ่านหินมีส่วนทำให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก ขณะที่

---

5 *Nation*, July 4, 1992.

6 *Bangkok Post*, December 5, 1989; *Nation*, December 5, 1989.

เขื่อนนั้นสะอาดและทำให้ไทยไม่ต้องพึ่งพาเชื้อเพลิงนำเข้าจากต่างประเทศ เขาตั้งคำถามโดยไม่ต้องเอ่ยชื่อน้ำโจนออกมาว่า การนำเข้าถ่านหินมาใช้ในโรงไฟฟ้าจะดีกว่าหรือเมื่อเทียบกับการเสียต้นไม้ไม่กี่ต้นเพื่อสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าซึ่งสามารถทำการชลประทานเลี้ยงไร่นาได้อีกเป็นจำนวนมาก "หนทางที่เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติคือการรักษาและปรับปรุงสิ่งดีๆ ที่เรามีอยู่ อย่างเช่นป่าไม้และแหล่งน้ำ และลดสิ่งไม่ดีให้เหลือน้อยที่สุด เช่น ความปล่อยปละละเลยและมลภาวะ"

ภูมิพลตีตรานักสิ่งแวดล้อมว่าไม่มองความเป็นจริงและไม่มีข้อมูล แย่เสียยิ่งกว่านักตัดไม้ทำลายป่า เขาบิดเบือนข้อเท็จจริงที่สำคัญบางประการ เช่น นักสิ่งแวดล้อมไม่ได้สนับสนุนการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินเพิ่ม ไทยไม่ได้นำเข้าถ่านหินมากนัก เพราะมีเหมืองถ่านหินของตัวเอง แต่ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรไม่สำคัญ เขากำลังโจมตีนักสิ่งแวดล้อมและนักสิ่งแวดล้อมก็จริงจังกับคำพูดของเขา ผู้นำนักสิ่งแวดล้อมรายหนึ่งกล่าวในภายหลังว่าพวกเขาจำต้องหุบปากไปเป็นเดือนๆ เพื่อจะได้ไม่ถูกมองว่าโต้แย้งภูมิพลและถูกข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ[7]

เมื่อรัฐบาลชาติชายยังคงทะเลาะเบาะแว้งถูลู่ถูกังกันไปเรื่อยๆ ชวลิต ยงใจยุทธ ผบ.สูงสุดและผบ.ทบ. กับสุจินดารองผบ.ทบ.พยายามใช้ประโยชน์จากความไม่สบอารมณ์ของวัง ซึ่งทั้งคู่ต่างหวังที่จะดำเนินรอยตามเปรมในเดือนสิงหาคม 2532 เมื่อที่ปรึกษาของชาติชายคือ สุขุมพันธ์ตอบโต้พวกทหารโดยบอกว่าควรกลับไปกวาดบ้านตัวเองให้สะอาด ชวลิตและสุจินดาก็ระดมนายทหาร 1,000 นายตบเท้ามาชุมนุม กรึ่มไปขู่ฟ่อไปในโรงแรมกลางกรุงเทพฯ ชาติชายตัดไฟแต่ต้นลมด้วยการให้สุขุมพันธ์ลาออกและแต่งตั้งชวลิตเป็นรัฐมนตรีกลาโหม ชวลิตเห็นเป็นโอกาสที่จะก้าวขึ้นสู่เก้าอี้นายกฯ เขาลาออกจากกองทัพและเข้ารับตำแหน่งในรัฐบาล ผบ.สูงสุดคนใหม่คือ สุนทร คงสมพงษ์ เสเพลบอยที่ฉ้อฉลและโอนเอนเป็นไม้ปักเลน

สุจินดาจอมกระหายอำนาจก็ขึ้นมาเป็นผบ.ทบ. อันเป็นตำแหน่งที่กุมอำนาจจริงของกองทัพ เบื้องหลังเขาคือจปร.5 ซึ่งเป็นรุ่นที่เกาะกลุ่มกันเหนียวแน่น มักใหญ่ใฝ่สูงและฉ้อฉลมากที่สุดเท่าที่โรงเรียนนี้เคยผลิตออกมา พวกเขาขึ้นมาผงาดยกแผงด้วยเพทุบายทางการเมืองอันแยบยล โดยมักจะอยู่ข้างเปรมและแวดล้อมสิริกิติ์ พวกเขาปฏิบัติการราวกับพรรคการเมืองและกลุ่มธุรกิจที่มีเอกภาพสูง ทั้งลงทุน เล่นหุ้น ฉ้อราษฎร์บังหลวงและอื่นๆ ที่ทำให้พวกเขาแต่ละคนร่ำรวยในช่วงปลายทศวรรษ 2523

สุจินดาข่มขู่คุกคามรัฐบาลหนักข้อยิ่งกว่าชวลิตเสียอีก เขาหนีบเพื่อนจปร.5 ขึ้นมาด้วย 4 ใน 5 ตำแหน่งสูงสุดของกองทัพเป็นของรุ่นพวกเขา ทำให้กองทัพจะต้องตกอยู่ใต้การควบคุมของพวกเขาไปอีก 5 ปี

---

7 สัมภาษณ์พิเศษ

ในเดือนมีนาคม 2533 สุจินดาขู่เตือนว่าเขาจะไม่ยอมให้นักการเมืองเข้ามาแทรกแซงกิจการของกองทัพ และเขายังปฏิเสธที่จะยืนยันว่าจะไม่มีการรัฐประหารอีกด้วย เมื่อสมาชิกสภาบางส่วนกล่าวหาว่ามีการทุจริตในกองทัพ สุจินดาตอบโต้อย่างข่มขู่ว่ามันไม่ใช่ธุระอะไรของพวกเขา แต่ครั้นชวลิตถูกถล่มในสภาว่าทุจริตและภรรยาของเขาถูกเรียกเป็น "ตู้เพชรเคลื่อนที่" สุจินดาหดการเยือนสิงคโปร์ให้สั้นลงเพื่อพาชวลิตและชาติชายเข้าพบเปรมอย่างรีบร้อน เข้าใจว่าเปรม (และภูมิพล) ถูกขอให้บีบชาติชายให้ลาออกและมอบเก้าอี้ให้กับคนจากทหารเหมือนกับการรัฐประหารที่วังช่วยเหลือเปรมในปี 2523 ชาติชายปฏิเสธและเดินทางไปพบภูมิพลด้วยตัวเอง สิ่งที่พูดคุยกันนั้นไม่เป็นที่เปิดเผยแก่สาธารณะ แต่เขาก็กลับออกมาเป็นนายกฯ ต่อไป ชวลิตลาออกจากรัฐบาลด้วยความเคืองแค้น และวันถัดมาทหารในหลายๆ จังหวัดเดินสวนสนามแสดงการสนับสนุนตัวเขา ต้องใช้เวลาสองสามวันกว่าความหวั่นวิตกว่าจะเกิดการรัฐประหารค่อยจางคลายไป

ไม่มีใครแน่ใจว่าจะตีความจุดยืนของวังอย่างไรดี ขณะบางคนสรุปว่าภูมิพลอยู่ข้างหลักการประชาธิปไตย แต่บางคนก็คิดว่า แม้ว่าภูมิพลพร้อมที่จะเอาชาติชายออกไปเพื่อเอารัฐบาลทหารเข้ามาแทน แต่เขาก็ระแวงกับแนวคิดทางการเมืองแปลกๆ ของชวลิต[8] ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การรัฐประหาร แต่อยู่ที่ตัวชวลิต

เกมยังคงโฟกัสอยู่ที่การสนับสนุนจากภูมิพลและนอมินีของเขาคือ เปรม ชาติชายค้ำยันตัวเองด้วยการตั้งคนของเปรมและวังสามคนเป็นรัฐมนตรีในเดือนสิงหาคม 2533 นั่นคือ วีระพงษ์ รามางกูร, อมเรศ ศิลาอ่อน อดีตผู้บริหารเครือซีเมนต์ไทย, กับวสิษฐ เดชกุญชร นายพลตำรวจที่รับใช้ภูมิพลมานานเกือบสองทศวรรษ ชวลิตที่ถูกวังปัดอย่างไม่ไยดี เลือกเส้นทางย่ำทัพหมื่นลี้ด้วยการตั้งพรรคการเมือง โดยหวังจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ส่วนสุจินดายังคงเดินหน้าข่มขู่คุกคามรัฐบาลต่อไป เมื่อชาติชายเดินทางไปต่างประเทศในเดือนพฤศจิกายน สุจินดาประกาศอำนาจควบคุมความมั่นคงในพื้นที่กรุงเทพฯ และสั่งห้ามการชุมนุม จากนั้นกองทัพก็เรียกร้องให้ชาติชายปลดรัฐมนตรีคนหนึ่งที่วิพากษ์วิจารณ์กองทัพ พอกลับมา ชาติชายที่หวั่นเกรงจะถูกรัฐประหาร ก็ตรงไปพบภูมิพลในต่างจังหวัด ตามหลังเขาไปติดๆ คือสุจินดา เมื่อพวกเขากลับออกมาโดยไม่พูดอะไรชัดเจน ก็ถูกตีความอีกครั้งว่าภูมิพลยังคงสนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและไม่เอารัฐประหาร

แต่เมื่อภูมิพลกลับมากรุงเทพฯ ในวันที่ 2 ธันวาคม เพื่อฉลองงานวันเกิด การตีความอย่างนั้นชักจะดูไม่ค่อยเข้าเค้า ที่สนามบินท่ามกลางผู้ไปรอต้อนรับที่ประกอบด้วยผู้นำทางการเมือง ผู้นำทหารและลูกเสือ

---

8 ในปลายทศวรรษ 2523 ชวลิตออกความเห็นเกี่ยวกับระบบการเมืองไทยหลายครั้งอย่างยืดยาวและชวนฉงน สนับสนุน "การปฏิวัติโดยประชาชน" และบอกเป็นนัยว่าเขาชมชอบระบบที่มี "สภาเปรซิเดียม" กับ "ประธานาธิบดี" สำหรับบางฝ่าย สองคำนี้หมายถึง คอมมิวนิสม์ (ชวลิตมีที่ปรึกษาเป็นอดีตระดับนำของพคท.) และสาธารณรัฐ ตามลำดับ กล่าวกันว่าความเห็นของเขาสร้างความกังวลให้กับวังเป็นอย่างมาก

ชาวบ้าน 400 คน เขากล่าวว่ากองทัพและรัฐบาลควรสามัคคีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการเจรจาพูดคุย โดยคำนึงถึงประเทศชาติและประชาชนเป็นที่ตั้ง มันเป็นคำพูดที่ฟังดูผิวเผินเป็นกลาง แต่โดยการไม่ออกปากตำหนิเหล่าทหารที่ข่มขู่จะรัฐประหาร ไม่บอกให้พวกเขากลับเข้ากรมกอง คำพูดของภูมิพลจึงเท่ากับเป็นการให้ท้ายการขู่ฟอดๆ ของนายพลเหล่านั้น

วันถัดมา ภูมิพลกับครอบครัวเป็นประธานในพิธีสวนสนามประจำปีของกองทหารประจำตัวของพวกเขา โดยมีผู้นำทหารและชาติชายในฐานะรัฐมนตรีกลาโหมร่วมในพิธี กล้องโทรทัศน์ของสถานีที่อยู่ใต้การควบคุมของทหารไม่ยอมจับภาพชาติชาย กลับเน้นแสดงภาพครอบครัวหลวงกับเหล่านายพลอยู่ด้วยกัน ภูมิพลดูจะให้ท้ายพวกเขาอีกครั้ง “กองทัพควร... ใช้ความรู้ของตนอย่างเต็มกำลังในการพัฒนาประเทศ... กองทัพได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีมาตลอดในการธำรงเสรีภาพและเอกราชของประเทศ”

แต่ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลชาติชายอย่างตรงๆ ชนิดหนังคนละม้วนในการปราศรัยประจำงานวันเกิดในวันถัดมา เขาตอบคำอาเศียรวาทสดุดีของชาติชายที่สรรเสริญตัวเขาที่เป็นผู้นำพาประเทศชาติด้วยการตำหนิ ภูมิพลขอบคุณนายกฯ จากนั้นก็เปิดฉาก “ไม่มีใครสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยตัวคนเดียว... กษัตริย์ในปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่ในการบริหารประเทศ มีคนอื่นทำหน้าที่นี้” น้ำเสียงและท่วงทำนองแสดงความไม่สบอารมณ์กับชาติชายในฐานะข้ารับใช้ของกษัตริย์[9]

จากนั้นภูมิพลพูดในทำนองว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกนั้นไม่ดีเท่ารูปแบบดั้งเดิมของไทย ปัญหาสำคัญเร่งด่วนนั้นจำต้องอาศัยความยืดหยุ่นพลิกแพลง ไม่ใช่ยึดติดกับ “หลักการทฤษฎี” ซึ่งเขาหมายถึงขั้นตอนระบบราชการสมัยใหม่ งานการกุศลกับโครงการหลวงของเขานั้นสุดยอด เพราะไม่ต้องล่าช้าเสียเวลากับ “วิธีการทำบัญชีแบบตะวันตก” เขาตำหนิรัฐบาลที่ไม่สร้างเขื่อนและคลองที่จะได้ป้องกันน้ำท่วมจากพายุมรสุมที่เพิ่งเกิดในหลายจังหวัดภาคกลาง หลักการและการแก้ปัญหาแบบยึดตำราของรัฐบาลยิ่งเป็นการซ้ำเติมให้เกิดความเสียหายหนักข้อขึ้น ภูมิพลบอก

ผู้ฟังและสื่อเข้าใจว่าการสนับสนุนที่ชาติชายได้จากวังนั้นลดฮวบลงไปในทันที ตัวละครต่างๆ เริ่มเงื้ออาวุธฟาดฟัน ชวลิตดึงตัวลิ่วล้อเปรมสายความมั่นคงคนหนึ่งคือ ประสงค์ สุ่นสิริ มาร่วมงานในพรรคความหวังใหม่ ส่วนสิทธิ เศวตศิลาที่ยังไม่ทันได้เป็นองคมนตรีก็ถอนพรรคกิจสังคมออกจากการร่วมรัฐบาล เช่นเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์ ชาติชายดิ้นรนเอาตัวรอดด้วยการรวบรวมพรรคอื่นๆ รวมทั้งพรรคเล็กของอาทิตย์ที่กลายมาเป็นรองนายกฯ ในขณะเดียวกัน ชาติชายก็ดึงอดีตนักรัฐประหารในทศวรรษ 2523 มนูญ รูปขจร เลื่อนยศให้เป็นพลตรีและให้ทำงานในกระทรวงกลาโหม

---

9 จากรายงานใน *Nation, Bangkok Post,* และ *Associated Press,* 5 ธันวาคม 2532

ก๊วนจปร.5 เดือดดาล และเปรมกับภูมิพลก็คงตกใจเช่นกัน สำหรับสุจินดาแล้ว การปรามาสครั้งนี้เพียงพอแล้วสำหรับการก่อรัฐประหาร แต่กระนั้นก็ยังต้องหาเหตุสร้างเรื่องใช้เป็นข้ออ้างอยู่ดี เดือนมกราคม 2534 บุญชู วังกานนท์ นายพลตำรวจรุ่นจปร.5 ที่มีประวัติเป็นมือฆ่าเปื้อนเลือดมายาวนาน (เขาดูแลเรื่องแชร์แม่ชม้อยให้กับเปรมและวัง) จู่ๆ ก็รื้อฟื้นคดีเก่าปี 2527 ที่กล่าวหาว่ายังเติร์กกับพคท.วางแผนลอบสังหารสิริกิติ์ เปรมและอาทิตย์ แม้ในตอนนั้นวังจะได้ยื่นมือเข้ามาแทรกแซงให้เรื่องเงียบหายไปแล้วก็ตาม ก็ถูกขุดขึ้นมาอีกโดยใช้วังเป็นข้ออ้าง เมื่อชาติชายตอบโต้ด้วยการย้ายบุญชู สุจินดากับพรรคพวกก็กล่าวหานายกฯ ว่าปกป้องคนที่เคยพยายามฆ่าสิริกิติ์ 23 กุมภาพันธ์ ขณะเครื่องบินของชาติชายกำลังจะทะยานขึ้นสู่อากาศเพื่อไปพบภูมิพลที่เชียงใหม่ คอมมานโดทหารอากาศก็จับตัวเขาไว้ วันถัดมาสุจินดาเข้าพบภูมิพล หลังจากนั้นเขาประกาศว่าภูมิพลได้รับรองการรัฐประหารแล้ว โดยกำชับแต่เพียงว่า “อย่าทำให้ประชาชนผิดหวัง”

ไม่มีทางรู้ได้ว่าภูมิพลเห็นชอบกับการรัฐประหารจริงหรือไม่ และเช่นเดียวกับหลายครั้งก่อนหน้านั้นความคลุมเครือนี้รักษาภาพพจน์ของเขาไว้ แต่ข้อเท็จจริงคือ ด้วยการที่เขากับเปรมมีบทบาทเป็นกรรมการนับคะแนนระหว่างทหารกับชาติชาย ภูมิพลได้เปิดทางสำหรับการรัฐประหารมาหลายเดือนก่อนหน้านั้นแล้ว เขากับเปรมแสดงชัดเจนว่าการรัฐประหารเป็นทางเลือกที่ยอมรับได้ในการเมืองไทยสมัยใหม่ ส่วนสาธารณะหลังจากได้เห็นชาติชายวิ่งรอกเข้าหาภูมิพลทุกครั้งที่ถูกสุจินดาขู่ในรอบปีที่ผ่านมา ก็เกิดความรู้สึกชินชาหลายคนโทษตัวชาติชายเองเมื่อเกิดรัฐประหารขึ้นมาในที่สุด ทัศนะของภูมิพลแสดงออกอย่างชัดเจนในหลายเดือนให้หลังเมื่อเขากล่าวหยามหยันคณะรัฐมนตรีของชาติชายว่า “น่าขัน (comic)”[10]

อีกทั้งภูมิพลก็ไม่ได้แทรกแซงด้วยอำนาจที่มีตามรัฐธรรมนูญเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ด้วยการยุบสภาซึ่งนั่นจะยังคงอยู่ในร่องในรอยตามระบอบรัฐธรรมนูญด้วยการเลือกตั้งล้างไพ่ใหม่ การปกป้องรัฐธรรมนูญและกระบวนการประชาธิปไตยดูจะไม่อยู่ในลำดับความสำคัญของวัง

คณะรัฐประหารเล่นตามบทสคริพท์การยึดอำนาจที่ผ่านๆ มา คราวนี้ตั้งชื่อตัวเองว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) สุนทร คงสมพงษ์ ผบ.สูงสุดเป็นประธานรสช. แต่อำนาจที่แท้จริงอยู่ในมือของจปร.5 คือ สุจินดา, เกษตร โรจนนิล, และอิสระพงษ์ หนุนภักดี พวกเขายุบสภา ฉีกรัฐธรรมนูญ และตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นมา โดยสมาชิก 292 คนเต็มไปด้วยทหาร ข้าราชการ นักธุรกิจและนักวิชาการที่ถือหางพวกเขา ประธานสภาฯ คือ อุกฤษ มงคลนาวิน เนติบริกรที่รับใช้อำนาจมาอย่างโชกโชนตั้งแต่ยุคถนอมมาธานินทร์จนถึงเปรม ซึ่งสำหรับรายหลังนี้เขาบริการให้ถึงห้าปีในตำแหน่งประธานรัฐสภา ภรรยาของเขาใกล้ชิดกับ

---

10 Kulick and Wilson, *Thailand’s Turn*, xxii.

สิริกิติ์และเป็นท่านผู้หญิง ขณะ*Nation*หยามสภาฯ ชุดนี้ว่าเป็นการ “หวนคืนสู่อดีตที่น่าเศร้า” อุกฤษก็ได้รับมอบหมายจากรสช.ให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

พวกรสช.ท่องคาถาชาติ ศาสนา กษัตริย์ตามเคย พวกเขาแพร่ภาพเทปโทรทัศน์คำสารภาพของหนึ่งในผู้วางแผนลอบสังหารสิริกิติ์ ซึ่งภายหลังถูกเปิดโปงว่าเป็นการบังคับขู่เข็ญและเป็นเท็จ พวกเขากล่าวหาชาติชายว่านำประเทศไปสู่ “เผด็จการรัฐสภา” โดยไม่ได้บอกว่ามันคืออะไรหรือว่าทำไมมันถึงเลว[11] ชาติชายกับพรรคพวกอีก 24 คนถูกสอบสวนในข้อหาทุจริต รสช.ยังทำการกำราบคนที่อาจจะหือขึ้นมา เช่น พวกพ้องของชวลิต ที่ถูกเขี่ยทิ้งไปจากสมการอำนาจใหม่ พวกเขายุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ ข่มขู่สื่อ และคุกคามนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม นักศึกษา นักวิชาการและนักเคลื่อนไหว ที่ถูกเชือดให้ลิงดูคือ ผู้นำแรงงานรัฐวิสาหกิจ ทนง โพธิอ่าน หายตัวไปอย่างเป็นปริศนา ไม่เคยมีใครได้พบศพ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ที่ปราศรัยโจมตีรสช.ถูกตั้งข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยใช้ข้ออ้างว่าสุจินดาได้รับการรับรองจากภูมิพล สุลักษณ์ฟ้องกลับว่า การรัฐประหารของรสช.เป็นการสร้างความระคายเคืองแก่เท้าของภูมิพล สุลักษณ์หนีการจับกุมไปยุโรป

สุจินดาเป็นที่โปรดปรานของวัง โดยเฉพาะในหมู่สาวชาววัง ด้วยบุคลิกและหน้าตาดี แต่เขาไม่ใช่เปรม ดังนั้นเพื่อจะได้ความไว้วางใจจากภูมิพล สุจินดาจึงเสนอพลเรือนที่วังโปรดคือ อานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกฯ อานันท์เป็นอดีตนักการทูตและปัจจุบันเป็นนักธุรกิจผู้มีวินัยและจริงจัง ประวัติไม่ด่างพร้อย เขาเป็นที่เคารพนับถือทั้งในแวดวงราชการและธุรกิจอุตสาหกรรม แม้ว่าจะคุ้นเคยกับวังเป็นอย่างดี แต่เขาก็ไม่ได้เข้าไปข้องแวะมากนัก และยังได้หลีกเลี่ยงทางโคจรกับกองทัพตั้งแต่ที่ปีกขวาจัดกล่าวหาว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์ในทศวรรษ 2513 ดังนั้นขณะที่เขารังเกียจนักการเมืองฉ้อฉลที่มีอยู่เต็มคณะของชาติชาย เขาก็ไม่ได้รักใคร่พวกทหารด้วยเช่นกัน

อานันท์เป็นหน้ากากชั้นดีให้กับรสช. และนำการบริหารประเทศกลับสู่อุดมคติของภูมิพล คณะรัฐมนตรีของเขาประกอบด้วยเทคโนแครตยุคเปรมและทหารจากรสช.จำนวนหนึ่ง พวกเขาจัดการการปฏิรูปตามบัญชียาวเหยียด ตั้งแต่กฎเกณฑ์ทางการธนาคาร ภาษี ไปจนถึงการปกครองท้องถิ่น ซึ่งระบบราชการและนักการเมืองได้ขัดขวางหรือละเลยมาตลอด รสช.ยกเลิกกฎอัยการศึกเพียงสองสามสัปดาห์หลังจากนั้น อนุญาตให้สื่อสิ่งพิมพ์นำเสนอวิพากษ์วิจารณ์ได้พอประมาณ แต่จริงๆ แล้วที่สำคัญกว่าในสายตาของรสช.คือ วิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งยังคงถูกควบคุมอย่างเข้มงวด เมื่อเศรษฐกิจเติบโต หลายคนทั้งในวังและ

---

[11] จะว่าไปแล้ว รัฐบาลชาติชายเป็นเผด็จการโดยคณะรัฐมนตรี เนื่องจากเขาและคณะทำการตัดสินใจโดยไม่ผ่านสภามากขึ้นทุกที แต่หลังจากนั้น “เผด็จการรัฐสภา” กลายมาเป็นคำที่ใช้โจมตีนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ฮิตโดยเฉพาะในหมู่ผู้นิยมระบอบเปรม

ภายนอกก็เชื่อได้ว่านี่คือรัฐบาลในอุดมคติสำหรับประเทศไทย กล่าวคือ กองทัพมีวินัยและเป็นระเบียบ เทคโนแครตทำงานด้วยความเสียสละ โดยมีภูมิพลคอยดูแลอยู่อย่างเป็นห่วงเป็นใย

แต่มันไม่ยืนยาวสถาพร อานันท์มีวาระผูกติดกับการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และการเลือกตั้งที่กำหนดไม่เกินเดือนเมษายน 2535 มันคือสิ่งที่เขาต้องการ และยังจำเป็นสำหรับการสยบความไม่พอใจของสาธารณะจำนวนมากที่มีต่อการรัฐประหาร มิพักต้องพูดถึงรัฐบาลต่างชาติ คณะรสช.พิสูจน์ตัวเองว่าฉ้อฉลไม่น้อยไปกว่านักการเมืองที่พวกเขาไล่ออกไป เข้ามายุ่มย่ามในโครงการมากมายเพื่อหาผลประโยชน์ ในการสอบสวนการทุจริตของรัฐบาลชาติชาย ครึ่งหนึ่งของคนที่ถูกกล่าวหาพ้นผิดไปเนื่องจากขาดหลักฐาน รวมถึง บรรหาร ศิลปอาชา ม้ารับใช้เก่าแก่ของเปรมและอาจจะทุจริตมากกว่าใครทั้งหมด หลักฐานหาได้แต่สำหรับคนที่ขัดขืนรสช.เท่านั้น เช่น ชาติชายกับลูกน้องคู่ใจ บรรหารกลายมาเป็นหัวหน้าพรรคชาติไทยแทนชาติชาย และนำพรรคไปสวามิภักดิ์ต่อรสช.[12]

รสช.ยังได้ทำให้โครงการพัฒนาชนบทขนาดใหญ่กลายเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์ในหมู่พวกพ้อง หลังรับตำแหน่งในรัฐบาลได้ไม่นาน พวกเขาประกาศโครงการที่จะแก้ปัญหาการไร้ที่ทำกินและการบุกรุกป่าสงวนทั้งหมด ซึ่งเป็นปัญหาที่ภูมิพลให้ความสนใจมานานหลายทศวรรษ โครงการจัดสรรที่ทำกิน(คจก.) ดำเนินการโดยกองทัพ โดยระยะแรกจะทำการโยกย้ายชาวบ้านกว่า 1.2 ล้านคนในภาคอีสานไปอยู่ที่ใหม่พร้อมที่ทำกิน ในระยะยาว พวกเขาวางแผนจะโยกย้ายอีก 10 ล้านคนทั่วประเทศ[13] เข้าอีหรอบเดียวกับโครงการอีสานเขียวของชวลิต รสช.ประกาศว่าพวกเขากำลังทำงานสนองความต้องการของภูมิพล “โครงการจัดสรรที่ทำกินของกองทัพเป็นไปตามแนวความคิดของภูมิพลที่ต้องการช่วยเหลือคนยากคนจนในป่าสงวน ด้วยการให้สถานะทางกฎหมายและความมั่นคงในชีวิต ในขณะเดียวกัน โครงการนี้ยังจะเป็นการรักษาป่าไม้ไว้อีกด้วย” พวกเขาบอก[14]

แต่มันปรากฏเป็นอย่างอื่นในเวลาอันรวดเร็ว คือ โครงการไล่ที่ชาวบ้านออกจากป่าเสื่อมโทรมและเอาที่ดินเหล่านั้นไปให้กับธุรกิจปลูกป่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยูคาลิปตัสเพื่อป้อนโรงงานกระดาษ ชาวบ้านที่ได้รับคำสัญญามาหลายปีก่อนหน้านั้นว่าพวกเขาสามารถอยู่อาศัยในที่ดินนั้นได้ และกระทั่งชาวบ้านที่อยู่ทำกินมานาน

---

12 ระดับสูงคนหนึ่งในการสอบสวนการทุจริตบอกแก่ผู้เขียนในการสัมภาษณ์ปกปิดว่าหลักฐานมีความชัดเจนและมีน้ำหนัก โดยยอมรับว่าการสอบสวนและการเลือกเป้าหมายเป็นเรื่องการเมืองล้วนๆ

13 ดู *Far Eastern Economic Review*, October 31, 1991.

14 *Nation*, September 17, 1991.

หลายสิบปีก็ยังถูกบังคับให้โยกย้ายออกไป ในกรณีส่วนใหญ่ กองทัพไม่ได้มีที่ดินแห่งใหม่หรือบ้านให้พวกเขา และไม่ได้มอบอาหารและปัจจัยต่างๆ ให้ตามสัญญา เมื่อพระรูปหนึ่งนำชาวบ้านแข็งขืนอย่างสงบ กองทัพก็ส่งอันธพาลเข้าไปทำร้ายพวกเขา และพระรูปนั้นถูกจับกุม

ผ่านไปหกเดือน คนไทยส่วนใหญ่ตระหนักว่ารสช.ก็เป็นแค่ก๊วนทหารขี้ฉ้อแบบเดิมๆ อีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น กระนั้นภูมิพลที่ถือโอกาสมากมายในช่วงปี 2532-33 วิจารณ์รัฐบาลชาติชายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านและโครงการต่างๆ ของรัฐบาล กลับเงียบเป็นเป่าสากเกี่ยวกับรสช. ขณะเดียวกันรสช.ก็สำแดงการสนับสนุนวังอย่างใหญ่โต ในวาระประจำปีต่างๆ ของวัง พวกเขาจัดงานเอิกเกริกและเข้าร่วมงานเลี้ยงส่วนตัวในวัง เมื่อสิรินธรอายุครบสามรอบในเดือนเมษายน โรงเรียนจปร.ให้นักเรียนนายร้อย 117 คนบวชให้ โดยญาณสังวรเป็นเจ้าภาพ

กองทัพอากาศมอบเครื่องบินเจ็ท F-16A ให้วชิราลงกรณ์ (ยังไม่ถึงขั้นที่จะบินด้วยตัวเอง แต่วชิราลงกรณ์ก็บินร่อนไปทั่วประเทศพร้อมกับนักบินอีกคนหนึ่ง) จากนั้น ต้นปี 2535 รสช.เลื่อนยศวชิราลงกรณ์เป็นนายพลสี่ดาวของทั้งบก เรือและอากาศ และให้เขาเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก มันทำให้วชิราลงกรณ์มีฐานะทางทหารที่สูงขึ้น แม้ว่าเขาจะยังคงอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผบ.สูงสุด[15] ในเดือนกุมภาพันธ์ 2535 สุจินดาบริจาคที่ดินของกองทัพเกือบสิบไร่ให้กับวังนนทบุรีของวชิราลงกรณ์[16]

เมื่อถึงกลางปี 2534 รสช.ส่อแววว่าตั้งใจจะอยู่ในอำนาจต่อไปหลังการเลือกตั้งปี 2535 และสุจินดาก็เล็งเก้าอี้นายกฯ ในเดือนกันยายน สุนทรเกษียณราชการและสุจินดาควบผบ.สูงสุด จปร.5 ผงาดคุมกองทัพอย่างเบ็ดเสร็จ เกษตร ผบ.ทอ.ตั้งพรรคสามัคคีธรรมขึ้นมา และจับมือกับพรรคชาติไทยที่ยอมยกตำแหน่งหัวหน้าพรรคให้แก่พลอากาศเอกขี้ฉ้ออย่างที่สุดอีกคนหนึ่งคือ สมบุญ ระหงษ์ ในเดือนพฤศจิกายน เกษตรพูดอย่างเปิดเผยว่าจะให้ทหารเป็นนายกฯ ซึ่งหมายถึงสุจินดาหรือไม่ก็ตัวเขาเอง แต่เมื่อถูกนักข่าวจี้ถาม สุจินดาเผลอลั่นปากหน้ากล้องไปว่าเขาจะไม่ใช้รสช.เป็นสปริงบอร์ดขึ้นสู่ตำแหน่งนายกฯ

---

15 ทัศนะหนึ่งคือว่าการทำอย่างนี้จริงๆ แล้วเป็นไปเพื่อลดทอนอำนาจเอกเทศของวชิราลงกรณ์ ในปี 2521 เขาบรรจุอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กของภูมิพล และในปี 2527 เลื่อนเป็นนายทหารบังคับการ ในตำแหน่งนี้ เขายังอยู่ใต้บังคับบัญชาของแม่ทัพภาค ในปี 2531 ชวลิตเปลี่ยนโครงสร้างการบังคับบัญชาของกรมนี้เพื่อให้วชิราลงกรณ์สามารถเลื่อนขึ้นชั้นนายพลและยังดูแลกรมนี้อยู่ได้ ทำให้วชิราลงกรณ์มีอำนาจบังคับบัญชาเป็นอิสระของตัวเอง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญการทหารชาวต่างชาติรายหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า อาจเป็นอันตรายเมื่อคำนึงถึงลักษณะนิสัยของวชิราลงกรณ์ เมื่อรสช.เลื่อนยศให้วชิราลงกรณ์ในเดือนมกราคม 2535 เป็น Commanding General of the Royalty Security Command เขาก็อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของผบ.สูงสุด ซึ่งตอนนั้นคือสุจินดา

16 *Bangkok Post*, February 1, 1992.

การร่างรัฐธรรมนูญใหม่กลายเป็นสมรภูมิระหว่างรสช.กับปรปักษ์ รสช.ต้องการรัฐธรรมนูญทำนองปี 2521 ที่คงฐานะอภิสิทธิ์ของกองทัพไว้ในบทเฉพาะกาล ที่เปรมเคยพยายามทำให้เป็นการถาวร และแบบเดียวกับฉบับปี 2521 อำนาจและขนาดของวุฒิสภาจะเพิ่มมากขึ้นเพื่อควบคุมการทำงานของรัฐบาลโดยอาศัยเสียงของพรรคขนาดกลางเพียงพรรคเดียวในสภาผู้แทนฯ เท่านั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าพรรคสามัคคีธรรมของเกษตรจะเป็นผู้รับบทบาทนี้ รสช.เป็นผู้เลือกสมาชิกวุฒิสภา และวุฒิสภาจะมีส่วนร่วมในการเลือกนายกฯ ที่ไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง ประธานวุฒิสภาจะเป็นประธานรัฐสภา ทำหน้าที่เสนอชื่อนายกฯ ข้าราชการประจำเป็นรัฐมนตรีได้ ดังนั้นสุจินดาจึงสามารถอยู่ในตำแหน่งผบ.ทบ. ไม่ต้องลงเลือกตั้ง และเป็นนายกฯ ได้ต่อให้เสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนฯ ไม่เลือกเขาก็ตาม

หมายความว่า รสช.หรือจปร.5 จะสืบทอดอำนาจต่อไปได้อย่างง่ายดายอีกหลายปีจากนั้น กระแสความไม่พอใจแพร่สะพัดเมื่อร่างรัฐธรรมนูญผ่านวาระแรกไปได้ด้วยเสียงเอกฉันท์ในสภานิติบัญญัติที่เต็มไปด้วยคนของทหาร วันที่ 19 พฤศจิกายน คนออกมาชุมนุมประท้วงที่สนามหลวงอย่างน้อย 50,000 คน ซึ่งเป็นการชุมนุมทางการเมืองที่ใหญ่ที่สุดหลังจากปี 2519 ร่างรัฐธรรมนูญอัปลักษณ์เสียจนหลังจากผ่านวาระสองอานันท์ยังต้องแสดงความผิดหวังและสนับสนุนให้ประชาชนต่อสู้ สิ้นเดือนพฤศจิกายน สื่อโจมตีรสช.อย่างห้าวหาญมากขึ้น และนักศึกษาเริ่มเคลื่อนไหว

ภูมิพลอยู่ในฉากหลังไม่แสดงความเห็นเกือบตลอดทั้งปี เขาพบกับอานันท์และสุจินดาอยู่เป็นประจำแต่ปฏิบัติพิธีกรรมตามกำหนดไปอย่างไม่วอกแวก เมื่อความตึงเครียดเรื่องร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นกระแสสูงเขาก็ได้จังหวะออกถ้อยแถลง วันที่ 5 พฤศจิกายน เขาปราศรัยต่อนายทหารและตำรวจที่ได้รับเลื่อนยศและมาทำพิธีสาบานตนต่อตัวเขา คนที่อยู่แถวหน้าเป็นจปร.5 เกือบทั้งแผง ภูมิพลบอกให้พวกเขาไม่ต้องสนใจคำวิจารณ์ที่ว่า กองทัพควรลดขนาดลงด้วยสงครามในอินโดจีนสิ้นสุดลงแล้ว “นี่เป็นแค่แนวคิด” เขาพูด เยาะหยันความคิดนี้ นอกจากสู้ศึกสงครามและรักษาสันติภาพแล้ว กองทัพได้สร้างความก้าวหน้าและอำนวยความผาสุกแก่อาณาประชาราษฎร์ นี่คือภารกิจที่ดำเนินต่อไปของพวกเขา และพวกเขาก็ปฏิบัติโดยไม่ขาดตกบกพร่อง ภูมิพลบอก

ใบรับรองจากภูมิพลงวดนี้ไม่ประสบผล เมื่อกำหนดพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญวาระสามในวันที่ 7 ธันวาคมใกล้เข้ามา กระแสคัดค้านเพิ่มความเข้มข้น กรุงเทพฯ ทวีความตึงเครียดด้วยกังวลว่าอาจเกิดการปะทะบนท้องถนน ภูมิพลต้องยื่นมือมาช่วยประคองรสช. เขากล่าวปราศรัยแบบความเชื่อทางการเมืองของเขาออกมาอย่างชัดแจ้งที่สุดเท่าที่เคยมีมา ซึ่งปรากฏว่าไม่เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่สฤษดิ์ยึดอำนาจในปี 2501 ในการปราศรัยประจำปี 4 ธันวาคม เขาเอ่ยถึงหลักการประชาธิปไตยว่าเป็นเพียงแค่อุดมคติแบบหัวสูงที่อาจทำให้สังคมอ่อนแอ เขาพูดชัดว่าเขาไม่ค่อยใส่ใจนักกับรัฐธรรมนูญ หากมองแบบพุทธ มันเป็นเรื่องไม่จีรังเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และไม่มีคุณค่าพอที่จะต้องต่อสู้เพื่อมัน เขายังบอกด้วยว่าไม่ใช่รสช.ที่เป็นฝ่ายยั่วยุ

ให้เกิดการต่อสู้ หากแต่เป็นฝ่ายตรงข้ามของรสช. เขาพล่ามอยู่คนเดียวไปเรื่อยเปื่อยเป็นชั่วโมงตามแบบฉบับ โดดจากเรื่องนึงไปอีกเรื่องนึงราวกับพระแก่ๆ นั่งเทศน์บนธรรมาสน์ ภูมิพลฝึกฝนลีลานี้มายาวนานหลายทศวรรษ และสำแดงท่าไม้ตายออกมาด้วยความแม่นยำที่คาดคำนวณอย่างเหมาะเหม็ง[17]

เขาเริ่มด้วยการบอกว่าเขาจะพูด "แย้งกับหลักวิชาการ" ในบางประเด็น ซึ่งเขาไม่ระบุ ข้อใหญ่ใจความของเขาคือสิ่งที่ปกป้อง "มาตรฐานการดำรงชีพของประชาชนไทย หนทางที่จะทำให้พวกเขามีความสงบสุขและความมั่นคง มีความปลอดภัยและอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่เป็นธรรม" ปัญหาคือประเทศไทยได้รับเอาความคิดที่ไม่เหมาะสมจากต่างประเทศ "ขั้นตอนหรือหลักการที่เรานำเข้ามาใช้บางทีไม่เหมาะกับสภาพของเมืองไทยหรืออุปนิสัยของคนไทย"

ประเทศไทยจำต้องรู้รักสามัคคีเพื่อจะอยู่รอดต่อไป ในกรณีนี้ ความรู้รักสามัคคีหมายถึงการประนีประนอมปรองดอง "ยอมรับในสิ่งที่ยอมรับได้" แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตามที ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์เพียบพร้อม เขาบอก และดังนั้น "เราจึงต้องใช้สิ่งที่เรามีอยู่แล้ว" เพื่อความสมานฉันท์และความอยู่รอดของประเทศชาติ จริงๆ แล้วประเทศที่ยึดมั่นในหลักการที่สมบูรณ์แบบอย่างแข็งตัวอาจพังทลายได้ "ในช่วงสามปีที่ผ่านมาเห็นได้ชัดว่าหลายประเทศในโลกที่ก่อตั้งบนทฤษฎีอุดมคติได้ล่มสลายลงไปแล้ว" เขาจึงตั้งคำถามว่า "แล้วประเทศไทยจะล่มสลายไปด้วยหรือไม่?"

ภูมิพลไถลไปถึงเรื่องที่ตั้งใจจะอรรถาธิบายว่าวิถีทางอันเกิดจากเนื้อนาบุญของไทยเองนั้น(อันที่จริงก็คือวิถีทางของภูมิพลนั่นแล)สุดยอดกว่า เขาเรียกมันว่าเป็น "วิถีทางของคนยากคนจน" ซึ่งการเสียสละมาก่อนผลประโยชน์ใดๆ และกฎเกณฑ์ทางราชการกับหลักอุดมคติใดๆ ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญก้าวหน้า โครงการหลวงของเขาคือตัวอย่างสำหรับแนวคิดนี้ ซึ่งเขาเรียกว่า "เราเสียคือเราได้" อันที่จริงการทำตามอย่างประเทศร่ำรวยเขาทำกันนั้นไม่ดี "เรามีพอเพียง พอเพียงที่จะอยู่รอด เราไม่ต้องการเป็นประเทศที่เจริญก้าวหน้ามากนัก ถ้าเรากลายเป็นประเทศที่เจริญแล้ว เราก็มีแต่จะถอยหลัง ประเทศอย่างนี้ ที่เจริญทางอุตสาหกรรม มีแต่ถอยหลัง... อย่างไรก็ตามแต่ ถ้าเรามีระบอบแบบ "คนจน" นั่นคือไม่ยึดติดกับทฤษฎีอย่างเถรตรงมากเกินไป แต่มีความสามัคคีและถ้อยทีถ้อยอาศัย เราก็จะอยู่รอดได้ตลอดไป"

ปัญหาสำคัญคือรัฐธรรมนูญ ดังที่เห็นตัวอย่างชัดเจนจากสหรัฐฯ ภูมิพลบอก ในเมืองนิวยอร์ค ระบบรัฐสวัสดิการจ่ายให้คนไม่ต้องทำงาน ดังนั้นคนจึงไม่มีแรงกระตุ้นที่จะทำงาน ยังความเปล่าประโยชน์แก่สังคมและตนเอง แต่ว่าเป็นกฎหมาย "มันเป็นสิทธิของพวกเขา ตามรัฐธรรมนูญอเมริกัน ที่จะรับสวัสดิการถ้าไม่มีงานทำ" เขาพูด "ถ้าเรายึดตามกฎหมายอย่างนี้ ก็จะสิ้นเปลืองงบประมาณ"

---

17 *Royal Speech Given to the Audience of Well-Wishers on the Occasion of the Royal Birthday Anniversary Wednesday, 4 December 1991* (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติง, 2535)

ตรงกันข้าม โครงการหลวงของเขาพิสูจน์ถึงปรีชาญาณในการหลีกเลี่ยงหลักการที่ "รับจากต่างชาติ" ด้วยความคล่องตัวมากกว่า (บางทีด้วยต้นทุนที่สูงกว่าและระบบระเบียบที่น้อยกว่า) โครงการของเขาช่วยเหลือประชาชนอย่างมีประสิทธิผลมากกว่ารัฐบาลด้วยการหลีกเลี่ยงขั้นตอนและความล่าช้าในระบบราชการ ทำให้ประชาชนได้ประโยชน์เร็วขึ้น ภายในหนึ่งปีตามตัวอย่างที่เขายกมา "พวกเขาจะมีรายได้ พอสิ้นปี ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะให้สวัสดิการ... หลักเศรษฐกิจที่แท้จริงเป็นอย่างนี้" เขาบอก ยิ่งกว่านั้น คนที่บริจาคให้กับโครงการหลวง เมื่อเห็นความสำเร็จ ก็จะบริจาคมากขึ้นไปอีก มันเป็นวงวัฏมหัศจรรย์ของการทำบุญ ที่ "การให้" กลายเป็น "การได้"

เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ภูมิพลจู่ๆ ก็ปลดม่านแห่งความคลุมเครือ บอกว่าเขาจะพูดเรื่องที่เป็นประเด็นในปัจจุบันโดยไม่ระบุ เขาไม่ได้เอ่ยคำว่ารัฐธรรมนูญ ตอนแรกเขาพูดเปรียบเปรยอย่างยืดยาวว่าใครๆ ก็สามารถถูกเลือกให้พูดแทนประชาชนได้ และมันไม่สำคัญนักว่าจะเป็นผู้อาวุโสสูงสุดในชุมชนหรือคนที่มีการศึกษาสูงสุด หรือนายกฯ หรือประธานรัฐสภา หรือกระทั่งผบ.สูงสุด มันไม่สำคัญว่าใครจะเป็นตัวแทนของประชาชน ประเทศไทยเพียงแต่มีระบบที่มีนายกฯ เป็นผู้นำ "ดังนั้นเราสร้างระบบแบบนี้ ให้นายกฯ เป็นคนพูด ไม่แน่ใจว่านี่จะเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตย" ภูมิพลพูด[18]

ไม่ว่าจะเป็นใครก็ล้วนแต่เป็นการดี ประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกตัวแทนของประเทศ เลือกระบบได้ "ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนั้นยอมรับได้" ภูมิพลบอก "ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงในปีหน้า ก็ทำได้ เพียงหามติร่วมกัน มันก็เปลี่ยนแปลงได้ เราจะยอมรับมตินั้น และมันสามารถแก้ไขได้ ไม่ว่ากฎกติกาอะไรก็สามารถแก้ไขได้ มันไม่ถาวร เปลี่ยนแปลงได้ แค่อย่าสู้กัน อย่าสู้จนถึงขั้นเลือดตกยางออก"

นี่คือประเด็นหลักของภูมิพล เขาเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดก็ดีแล้ว และปัญหาใดๆ สามารถแก้ไขได้ในภายหลัง อันที่จริง ภูมิพลบอกว่า ประเทศอื่นมักจะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์อยู่เสมอ และไม่ได้ยึดติดอย่างจะเป็นจะตาย เขาอ้างสหรัฐฯ อีกครั้ง กระทั่งระบบเลือกตั้งประธานาธิบดีทุกสี่ปี "ก็ยังเคยปรากฏว่าพวกเขาเคยมีการรัฐประหาร... ประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็สามารถเป็นประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เป็นไปตามกระบวนการ" นี่เป็นการตีความที่น่าทึ่งสำหรับการลาออกของนิกสันในกรณีวอเตอร์เกต แต่มันก็รับใช้ประเด็นของภูมิพล นั่นคือกระทั่งในประชาธิปไตยต้นแบบ ผู้นำก็ไม่ได้ผูกมัดตัวเองกับหลักการและกฎเกณฑ์บนหอคอยงาช้าง

ภูมิพลยังคงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (ยกเว้นตอนอ้างถึงในประเด็นรัฐสวัสดิการของอเมริกา) ราวกับแสดงว่าเขารักษาระยะห่างจากการเมือง เป็นธรรมราชาที่ลอยพ้นจากเรื่องราวและอคติทาง

---

18 ประโยคนี้ตัดมาจากคำปราศรัยฉบับทางการของวัง

โลกย์ เขาสรุปว่า “ดังนั้นจึงแก้ไขได้ แต่มันต้องเป็นไปโดยไม่ต้องต่อสู้ ถึงหัวร้างข้างแตกเลือดตกยางออก พูดอย่างนี้เพราะในเวลานี้เรากำลังปวดหัวว่า “จะแก้ ไม่แก้ดี?” หรือ “รับหรือไม่รับ?” หรือ “รับแล้วค่อยแก้?” หรือ “แก้แล้วค่อยรับ?” ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร... ถ้ามันใช้การได้ดี ก็ใช้ไป ถ้าใช้ไม่ดี ไม่ราบลื่น ก็แก้ไขได้... และหนทางในการแก้ไขก็ไม่ยากเย็น”

แก้ไขไม่ยาก และอันที่จริงตามหลักการที่ “สูงส่งกว่าตำรา” การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่มีอะไรถาวร ในทัศนะของภูมิพล รัฐธรรมนูญไม่สลักสำคัญ สะท้อนสัจจะของพุทธที่ว่า *อนิจจา* สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้ยกเว้นธรรม ขณะเดียวกัน “หากไม่สามัคคีวันนี้ ก็จะไม่มีวันพรุ่งนี้”

แม้จะต้องตีความปริศนาธรรมจากลีลาการพูดของเขา ทุกคนเข้าใจว่าภูมิพลกำลังออกใบรับรองรัฐธรรมนูญของรสช. วันถัดมาหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่พาดหัวทำนองเดียวกับ *Bangkok Post* “ภูมิพลเรียกร้องให้ประนีประนอมรับรัฐธรรมนูญ” ในรัฐสภา ฝ่ายค้านที่อ่อนยวบก็ยอมแพ้และสามวันต่อมา รัฐธรรมนูญผ่านด้วยเสียง 262-7 กระทั่งนักเคลื่อนไหวประชาธิปไตยในสภาก็ยังยกมือให้ผ่าน มันเป็นพลานุภาพของคำพูดของภูมิพล เสริมด้วยการข่มขู่จากรสช. มันเป็นความพ่ายแพ้อย่างหมดรูปสำหรับขบวนการประชาธิปไตย

ขณะภูมิพลพูดจากหลักการทั่วไป ชัดเจนว่าเขาได้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญในรายละเอียด แน่นอนว่าวังได้พูดคุยถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ และรสช.ได้ทำการแก้ไขปรับเปลี่ยนตามความต้องการของภูมิพล อย่างเช่น เพิ่มจำนวนองคมนตรีเป็น 19 จาก 16 คน (เพื่อจะได้มีเลือดใหม่รอรับมือช่วงเปลี่ยนผ่านบัลลังก์)

กระนั้น อย่างที่ขบวนประชาธิปไตยทราบ ภูมิพลคำนวณผิดพลาดโดยสิ้นเชิงเกี่ยวกับแง่มุมหนึ่งที่สำคัญของการเคลื่อนไหวต่อสู้ เขาบอกว่ารัฐธรรมนูญจะแก้ไขได้โดยง่าย แต่ร่างรัฐธรรมนูญถูกเขียนให้กองทัพสามารถยับยั้งการแก้ไขใดๆ ได้อย่างง่ายดาย การแก้ไขจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้อย่างน้อยก็เป็นเวลาหลายปี